

**IMPROVING THE PHARMACEUTICAL ORGANIZATION AND
CONTROL SYSTEM FOR THE CIRCULATION OF NARCOTIC
DRUGS, PSYCHOTROPIC SUBSTANCES AND PRECURSORS IN
SAMARKAND REGION**

Dilnoza Mamasodiq qizi Razikova

Higher Education Institution: Samarkand State Medical University

Specialty: Master's student, Department of Pharmaceutical Management

Ulmas Shuhratovich Tashev

Workplace and Position: State Forensic Expert, Samarkand Branch of the
Republican Scientific and Practical Center of Forensic Medical Examination

Abstract

This article examines the organizational, legal and practical aspects of improving the pharmaceutical organization and control of the circulation of narcotic drugs, psychotropic substances and precursors in the Samarkand region. It highlights key control areas, including lawful circulation, storage, dispensing, distribution, sale, record-keeping, documentation completeness and consistency of accounting data. The article outlines the regulatory framework, proposed indicators for collecting regional data, analytical methods and practical improvement measures. Since verified regional statistical data were not provided, the article does not present numerical results or empirical conclusions; the proposed measures require further assessment using official data.

Keywords: pharmaceutical control, narcotic drugs, psychotropic substances, precursors, pharmacy, accounting and documentation, internal control, regulatory framework, statistical analysis, Samarkand region.

**SAMARQAND VILOYATIDA GIYOHVANDLIK VOSITALARI, PSIXOTROP
MODDALAR VA PREKURSOURLAR MUOMALASINI FARMATSEVTIK
TASHKIL ETISH HAMDA NAZORAT QILISH TIZIMINI
TAKOMILLASHTIRISH**

Muallif: Razikova Dilnoza Mamasodiq qizi

Oliy ta'lim muassasasi: Samarqand davlat tibbiyot universiteti

Mutaxassislik: Farmatsevtika ishini tashkil qilish kafedrası magistranti

Muallif: Tashev Ulmas Shuhratovich

Mutaxassislik: Respublika Sud Tibbiy ekspertiza ilmiy amaliy markazi

Samarqand filiali -davlat sud eksperti.

Annotatsiya. Ushbu maqolada giyohvandlik vositalari, psixotrop moddalar va prekursorlar muomalasini farmatsevtik tashkil etish hamda nazorat qilish tizimini takomillashtirishning tashkiliy-huquqiy va amaliy jihatlari ko'rib chiqiladi. Nazorat qilinadigan vositalarning qonuniy muomalasini ta'minlash, ularni saqlash, berish, realizatsiya qilish, taqsimlash va hisobga olish jarayonlarida hujjatlarning to'liqligi hamda hisob ma'lumotlarining o'zaro muvofiqligi muhim nazorat yo'nalishlari sifatida yoritiladi. Tadqiqotning hududiy doirasi Samarqand viloyati bilan chegaralanadi. Maqolada amaldagi me'yoriy-huquqiy asoslar tahlili, hududiy ma'lumotlarni yig'ish uchun taklif etiladigan indikatorlar, tahlil usullari va amaliy takomillashtirish yo'nalishlari bayon etiladi. Mazkur ishda tekshirilgan hududiy statistik ma'lumotlar taqdim etilmagani sababli, raqamli natijalar yoki empirik xulosalar keltirilmaydi; takliflar keyingi bosqichda rasmiy ma'lumotlar asosida tekshirilishi lozim.

Kalit so'zlar: farmatsevtik nazorat, giyohvandlik vositalari, psixotrop moddalar, prekursorlar, dorixona, hisob va hujjatlashtirish, ichki nazorat, me'yoriy-huquqiy tartibga solish, statistik tahlil, Samarqand viloyati.

Kirish. Giyohvandlik vositalari, psixotrop moddalar va prekursorlar muomalasini tartibga solish sog'liqni saqlash va farmatsevtika boshqaruvining alohida mas'uliyat talab qiladigan yo'nalishidir. Ushbu toifadagi ayrim moddalar tibbiyot, ilmiy-tadqiqot va tahliliy amaliyotda qonuniy maqsadlarda qo'llanilishi mumkin. Shu bilan birga, ularning muomalasida belgilangan tartibga rioya qilinmasligi yo'qotish, hisobdagi tafovut, hujjatlarning noto'g'ri rasmiylashtirilishi yoki ruxsatsiz foydalanish xavfini

oshirishi mumkin. Shuning uchun nazorat tizimi tibbiy ehtiyojlarni qonuniy ta'minlash va muomaladagi xavflarni kamaytirish vazifalarini birgalikda bajarishi zarur.

O'zbekistonda ushbu sohaning muhim huquqiy asoslaridan biri — "Giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalar to'g'risida"gi Qonun hamda O'zbekiston Respublikasi sog'liqni saqlash vazirining 2024-yil 25-dekabrda 36-son buyrug'i bilan tasdiqlangan, 2025-yil 27-yanvarda 3604-son bilan davlat ro'yxatidan o'tkazilgan nizomdir. Nizom nazorat qilinadigan vositalarni saqlash, realizatsiya qilish, berish, taqsimlash va hisobga olish tartiblarini belgilaydi. Hujjatning amaldagi tahriri va unga kiritilgan o'zgartirishlar tadqiqotda albatta tekshirilishi kerak.

Samarqand viloyati misolida nazorat amaliyotini o'rganish hududiy tashkilotlarda hujjatlashtirish, ichki nazorat, mas'ul xodimlar tayyorgarligi va statistik ma'lumotlarni boshqarish jarayonlarini tizimli baholash imkonini berishi mumkin. Bunda tekshiruvlar yoki ekspertiza natijalarini boshqa ko'rsatkichlar bilan tenglashtirmaslik, har bir xulosani tegishli ma'lumot manbasi bilan asoslash muhimdir.

Tadqiqotning maqsadi va vazifalari. Tadqiqotning maqsadi — Samarqand viloyatida giyohvandlik vositalari, psixotrop moddalar va prekursorlar muomalasini farmatsevtik tashkil etish hamda nazorat qilish amaliyotini baholash uchun ilmiy-uslubiy asos yaratish va uni takomillashtirishga doir amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqot vazifalari:

1. Nazorat qilinadigan vositalar muomalasini tartibga soluvchi amaldagi normativ-huquqiy hujjatlarni o'rganish.
2. Saqlash, berish, realizatsiya qilish va hisobga olish jarayonlarida nazorat qilinishi lozim bo'lgan asosiy bosqichlarni tizimlashtirish.
3. Samarqand viloyati bo'yicha rasmiy ma'lumotlarni yig'ish uchun taqqoslanadigan indikatorlar tizimini taklif etish.
4. Hisob hujjatlaridagi tafovutlar, ichki nazorat va xodimlar malakasini baholash mezonlarini ishlab chiqish.

5. Empirik ma'lumotlar bilan tekshirilishi mumkin bo'lgan takomillashtirish yo'nalishlarini belgilash.

Tadqiqot materiallari va usullari

Maqola doirasida normativ-huquqiy hujjatlarni tahlil qilish, qiyosiy-huquqiy tahlil, tizimli yondashuv va statistik ma'lumotlarni tavsifiy tahlil qilish usullaridan foydalanish nazarda tutiladi. Hududiy empirik bosqichda ma'lumotlar vakolatli davlat organlari, farmatsevtika tashkilotlari va tegishli rasmiy hisobotlardan, qonunchilik hamda ma'lumotlardan foydalanish talablariga rioya qilgan holda olinishi mumkin.

Ma'lumotlar to'plami shakllantirilganda kuzatuv davri, hududiy qamrov, tashkilotlar turi, ma'lumotni taqdim etgan manba va indikatorning aniq ta'rif qayd etilishi kerak. Turli manbalardan olingan ma'lumotlar metodik jihatdan mos kelmasa, ularni bitta qatorga qo'shib umumlashtirish mumkin emas. Shaxsga doir ma'lumotlar yoki xizmat doirasida foydalaniladigan maxfiy ma'lumotlar maqolada oshkor qilinmasligi, natijalar esa imkon qadar umumlashtirilgan shaklda berilishi lozim.

Ushbu matnni tayyorlashda Samarqand viloyatiga oid birlamchi statistik jadval, tekshiruv dalolatnomalari yoki ekspertiza natijalari taqdim etilmagan. Shu sababli maqolada tanlanma hajmi, foizlar, yillar bo'yicha o'sish-kamayish yoki statistik ahamiyatga ega farqlar haqida da'vo qilinmaydi. Bunday natijalar faqat tegishli ma'lumotlar yig'ilib, tekshirilgandan keyin kiritilishi mumkin.

Natijalar va muhokama. Me'yoriy-huquqiy asoslarning tahlili nazorat qilinadigan vositalar bilan ishlashda mas'uliyatni belgilash, saqlash sharoitlarini ta'minlash, kirim-chiqimni hujjatlashtirish va hisob ma'lumotlarining izchilligini saqlashga e'tibor qaratish zarurligini ko'rsatadi. Amaliy nazorat faqat hujjatlarning mavjudligini tekshirish bilan cheklanmasdan, hujjatdagi ma'lumotlar, amaldagi qoldiq va tegishli rasmiy qaydlarning o'zaro mosligini baholashni ham qamrab olishi kerak.

Hisobdorlikni baholashda kirim va chiqim yozuvlarining to'liqligi, hujjat sanasi va raqami, mas'ul shaxs qaydi, davriy qoldiq va inventarizatsiya natijalari o'rtasidagi

muvofiglik ko'rib chiqilishi mumkin. Aniqlangan tafovutlar avtomatik ravishda qonunbuzarlik deb talqin qilinmasligi lozim: avvalo, ularning hujjatlashtirilgan sabablari tekshirilishi, so'ng amaldagi tartibga muvofiq choralar belgilanishi kerak.

Ichki nazoratning barqarorligi mas'ul xodimlarning me'yoriy talablarni bilishi, vazifalar taqsimoti, hujjatlarni o'z vaqtida yuritish va aniqlangan muammolarni bartaraf etish jarayoniga bog'liq. Shu nuqtayi nazardan, xodimlar uchun davriy o'quv mashg'ulotlari, ichki tekshiruv ro'yxatlari va aniqlangan nomuvofiqliklar bo'yicha tuzatish choralari qayd etish mexanizmini joriy etish maqsadga muvofiq.

Taklif etilayotgan hududiy tahlil indikatorlari 1-jadvalda jamlangan. Ushbu jadvalda ko'rsatilgan ko'rsatkichlar tayyor empirik natijalar emas, balki ma'lumot yig'ish va keyingi tahlilni bir xil mezonlar asosida tashkil etishga mo'ljallangan uslubiy taklifdir.

1-jadval. Hududiy farmatsevtik nazoratni baholash uchun taklif etiladigan indikatorlar

Indikator	Mazmuni	Tahlilda e'tibor beriladigan jihat
Vakolatli tashkilotlar soni	Tegishli faoliyat bilan shug'ullanishga ruxsat etilgan tashkilotlar haqidagi rasmiy ma'lumot	Hududiy qamrov va ma'lumotning sanasi
Tekshiruvlar soni	Belgilangan davrda o'tkazilgan nazorat tadbirlari	Tekshiruv turi, davri va qamrovining bir xilligi
Qayd etilgan nomuvofiqliklar	Hisob, hujjatlashtirish yoki saqlashga doir aniqlangan tafovutlar	Nomuvofiqlik ta'rifi va tasnifi
Ko'rilgan tuzatish choralari	Aniqlangan kamchiliklar yuzasidan rasmiylashtirilgan choralar	Bajarilish holati va qayta baholash
Xodimlar malakasini oshirish	O'qitish yoki yo'riqnomadan o'tkazish bo'yicha hujjatlashtirilgan ma'lumot	Qamrov, davriylik va bilimni baholash usuli

Sud-kimyoviy ekspertiza ko'rsatkichlari	Ekspertizaga kelib tushgan materiallar va tekshiruv natijalari haqidagi rasmiy ma'lumot	Ekspertiza statistikasi farmatsevtik muomala ko'rsatkichlaridan alohida tahlil qilinishi
---	---	---

Statistik tahlilni tashkil etish

Ma'lumotlar mavjud bo'lganda har bir indikator uchun mutlaq son, tegishli maxraj va kuzatuv davri birgalikda berilishi tavsiya etiladi. Masalan, nomuvofiqliklar ulushini hisoblashda surat va maxrajning mazmuni oldindan belgilanadi: barcha tekshiruvlar sonimi yoki tekshirilgan tashkilotlar sonimi — bu farq natijani talqin qilishga ta'sir qiladi. Foizli ko'rsatkichlarni taqqoslashda bir xil ta'rif va hisoblash usuli qo'llanishi shart.

Yillararo taqqoslashda tekshiruvlar sonining o'zgarishi nazorat darajasi yoki muammolar ko'payganini o'z-o'zidan anglatmaydi; qamrov, tekshiruv mezonlari va hisobot usuli ham hisobga olinishi kerak. Natijalarni jadval va diagrammalarda ko'rsatishdan oldin ma'lumotlarning to'liqligi, takroriy yozuvlar mavjudligi va manbalararo mosligi tekshirilishi lozim.

Sud-kimyoviy ekspertiza ma'lumotlari alohida tahliliy qatlam sifatida ko'rib chiqilishi kerak. Ekspertizaga yuborilgan materiallar soni aholining iste'mol darajasini, dorixonalardagi qonuniy muomala sifatini yoki hududdagi umumiy tarqalish darajasini bevosita ifodalamaydi. Bunday xulosalar uchun alohida ma'lumotlar va asoslangan metodika talab etiladi.

Farmatsevtik nazoratni takomillashtirish yo'nalishlari

1. Me'yoriy hujjatlarga muvofiqlikni davriy ko'rib chiqish. Tashkilotlarda amaldagi nizom va tegishli talablar bo'yicha ichki nazorat ro'yxatlarini muntazam yangilab borish tavsiya etiladi.

2. Hisob va hujjatlashtirishning izchilligini mustahkamlash. Kirim-chiqim yozuvlari, qoldiq ma'lumotlari, inventarizatsiya va birlamchi hujjatlar o'rtasidagi muvofiqlikni reja asosida tekshirish zarur.

3. Mas'ul xodimlar malakasini oshirish. O'quv mashg'ulotlari amaldagi qonunchilik, hujjatlarni to'g'ri rasmiylashtirish, tafovutlarni qayd etish va ular bo'yicha belgilangan tartibda harakat qilish mavzularini qamrab olishi mumkin.

4. Nomuvofiqliklarni boshqarish tizimini yo'lga qo'yish. Har bir aniqlangan holat bo'yicha sabab, mas'ul bo'linma, tuzatish chorasi, bajarish muddati va qayta tekshirish natijasini qayd etish tizimli yondashuvni kuchaytiradi.

5. Ma'lumotlar sifatini standartlashtirish. Hududiy hisobotlarda indikatorlarning yagona ta'rifi, davri, o'lchov birligi va manbasi ko'rsatilishi taqqoslashning ishonchliligini oshiradi.

6. Idoralararo hamkorlikni kuchaytirish. Vakolatli tashkilotlar o'rtasida qonuniy asosda axborot almashish va umumlashtirilgan tahliliy natijalarni muvofiqlashtirish muammolarni aniqroq belgilashga yordam berishi mumkin.

7. Takliflarning samaradorligini baholash. Joriy etilgan choralarning natijasi oldindan belgilangan mezonlar orqali, tegishli davr oldi va keyingi ko'rsatkichlarini metodik jihatdan mos taqqoslash asosida baholanishi lozim.

Tadqiqotning cheklovlari

Maqolaning ushbu versiyasi normativ-huquqiy tahlil va keyingi empirik tadqiqot uchun uslubiy takliflar bilan cheklangan. Samarqand viloyatiga oid rasmiy statistik ma'lumotlar, tekshiruv natijalari va tashkilotlar kesimidagi tekshirilgan ma'lumotlar taqdim etilmagani sababli, hududdagi amaldagi holat bo'yicha miqdoriy xulosalar chiqarish imkoni yo'q. Shuningdek, tavsiyalarni yakuniy ilmiy xulosa sifatida taqdim etishdan oldin ularni real ma'lumotlar, mutaxassislar fikri va amaldagi qonunchilikning eng so'nggi tahriri bilan tekshirish talab etiladi.

Xulosa

Giyohvandlik vositalari, psixotrop moddalar va prekursorlar muomalasini farmatsevtik tashkil etish hamda nazorat qilishda normativ-huquqiy talablarning bajarilishi, saqlash va hisob jarayonlarining hujjatlashtirilishi, qoldiqlar muvofiqligi va mas'ul xodimlarning tayyorgarligi muhim o'rin tutadi. Nazorat samaradorligini oshirish uchun hujjatlarni tekshirish, ichki nazorat, inventarizatsiya va nomuvofiqliklarni bartaraf etish jarayonlarini yagona tizim sifatida ko'rib chiqish zarur.

Samarqand viloyatida asoslangan xulosalar ishlab chiqish uchun rasmiy ma'lumotlarni bir xil indikatorlar asosida yig'ish, ma'lumot manbalarini aniq ko'rsatish va farmatsevtik nazorat statistikasi bilan sud-kimyoviy ekspertiza ko'rsatkichlarini alohida tahlil qilish lozim. Haqiqiy empirik ma'lumotlar bilan to'ldirilgan keyingi tadqiqot hududiy muammolarni aniqlashtirish va amaliy tavsiyalar samaradorligini baholash uchun asos yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining 1999-yil 19-avgustdagi 813-I-son "Giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalar to'g'risida"gi Qonuni.

2. O'zbekiston Respublikasi sog'liqni saqlash vazirining 2024-yil 25-dekabrda 36-son buyrug'i bilan tasdiqlangan "Giyohvandlik vositalari, psixotrop moddalar va prekursorlarni saqlash, realizatsiya qilish, berish, taqsimlash va hisobga olish tartibi to'g'risida"gi nizom. Adliya vazirligida 2025-yil 27-yanvarda 3604-son bilan davlat ro'yxatidan o'tkazilgan. Amaldagi tahriri tekshirilgan sana: 2026-yil 19-oktabr.

3. O'zbekiston Respublikasi qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi — LexUZ. 3604-son bilan ro'yxatdan o'tkazilgan normativ-huquqiy hujjat matni. <https://lex.uz/uz/acts/-7349574>

4. Samarqand viloyati bo'yicha farmatsevtik nazorat, dorixona faoliyati va sud-kimyoviy ekspertizaga oid rasmiy statistik ma'lumotlar. Ushbu manbalar empirik tadqiqot bosqichida vakolatli tashkilotlardan olinishi va bibliografiyada aniq hisobot nomi, davri hamda nashr ma'lumotlari bilan rasmiylashtirilishi lozim.